

Marko Snoj

Iz druge zgodbe

Frazem *iz druge zgodbe*, ki se uporablja v skladijski vlogi povedkovega določila, označuje denotat, ki ima podobne lastnosti kot v predhodnem besedilu omenjeni ali prepoznavni denotat, vendar ima drugo ali drugačno ozadje, zlasti vzrok, zgodovino, okoliščine nastanka in izvor.

Gigafida navaja 47 zadetkov tega frazema, morda najbolj nazoren je tale iz leta 2008:

Njegova plesna resničnost je zelo drugačna od moje. Prihaja iz druge zgodbe plesa. Iz sveta sodobnega jazza.

Najstarejši zapis frazema Gigafida navaja iz leta 1993:

Res je, da so zadnja leta Disneyjeve risanke med največjimi blockbusterji, toda Plimptonove risanke so iz druge zgodbe.

Naslednji so iz leta 1996:

Ostala podalpska avtohtona plemena Dolenjcev, Primorcev, Korošcev, Notranjcev ... so iz druge zgodbe.

1999:

'Razvoj' Nove KBM v tem smislu je iz druge zgodbe, ki pa se nekoč lahko konča tudi na obravnavanem 'imenovalcu', toda o tem kdaj drugič,

potem pa šele iz leta 2009:

Poleg poročenih moških sceno sveže ločene oziroma osvobojene 42-letnice napolnijo vseh sort izgubljeni iz drugih zgodb.

Vrzel zapolnjujejo zapisi iz Nove besede, npr. l. 2000:

Predsednik vlade je oseba, ki je prišla iz neznanega, kot meteor, iz druge zgodbe pač, zato ga je bilo veliko težje identificirati kot karikaturu.

Komplementarni frazem *iz iste zgodbe* označuje denotat v odnosu do v predhodnem besedilu omenjenega denotata z istim ozadjem. Gigafida navaja 49 primerov, najbolj nazoren je morda tale:

Brod in Zbiljski gaj sta iz iste zgodbe,

ki pove, da sta se goljufiji pri prodaji stanovanj na dveh lokacijah zgodili na enak način, deloma celo z istimi goljufi, najstarejši zapis pa je iz l. 1992:

TV Beograd je kasneje prikazala posnetek iznakaženih trupel, ki bi lahko bila iz iste zgodbe.

Korpusni podatki žal ne sežejo v starejši čas. SSKJ in kartoteka za SSKJ ne navajata nobenega od obeh frazemov, prav tako ju ni najti v problemskih izpisih iz vmesnega časa, torej nekako iz obdobja med 1985 in 1992. Ne najdemo jih niti pri Kebru 2011 niti pri Pavlici 1960, ki navaja samo na prvi pogled malce podoben frazem *vedno ista zgodba, štorija, pesem*. Iz svoje mladosti se ju ne spominjam, takrat, tj. v 70-ih letih 20. stoletja, smo v enakem pomenu uporabljali socialnozvrstno močnejše zaznamovana, zgolj pogovorna *iz drugega vica, iz istega vica*, ob tem pa tudi slogovno še nekoliko izraziteje zaznamovani dvojnici *iz drugega štosu, iz istega štosu*, v katerih sta namesto sestavine *zgodba* uporabljeni poimenovanji druge pripovedne vrste, namreč šale. K navedenim je treba dodati še enakopomenska frazema *iz drugega filma, iz istega filma*,¹ ki ju tudi ne najdemo v nobenem starejšem viru, le v sodobnih besedilnih korpusih.

Obravnavani frazemi so torej dokumentirani šele v novejšem času, pa še ta dokumentacija je pomanjkljiva. Take okoliščine so etimologu domače, saj se v primerljivih razmerah razrešuje domala vsak etimološki problem. Etimološki problem velja za rešenega, ko se etimologu posreči pojasniti vsa ali vsaj večino znanih dejstev tako, da so med seboj povezani v smiselno celoto, pri čemer vrzeli v dokumentaciji nadomestijo logična sklepanja, uglasena s pravili primerjalnega jezikoslovja in kombinirane etimološke metode. Tako je edino mogoče ravnati pri raziskavah prastarih leksemov, ki segajo v predzgodovino, pa tudi mlajših z nezadostno dokumentacijo. Zdi se, da tudi v obravnavanem primeru ni druge poti, čeprav nobena dvojnica obravnavanega frazema verjetno ni dosti starejša kot pol stoletja.

Dokumentacijo lahko vsaj deloma dopolnim po lastnem spominu, ki sem ga preveril pri sotrpinih iste generacije. Že vsaj pred 40 leti sta bila v nižjem pogovornem jeziku in slengu v rabi frazema *iz drugega štosu* in *iz istega štosu*. Podobno starost bi prisodil tudi dvojnici s sestavino *vic*, medtem ko je za časovni občutek vseh vprašanih dvojnica s sestavino *zgodba* mlajša. Različico s sestavino *film* imajo nekateri za kroatizem, drugi je sploh ne poznajo.

1 Gigafigda navaja tudi eno pojavitev dvojnice *iz druge štorije*.

Primerjalni del etimološkega postopka sestoji iz spoznanja, da obravnavana frazema pozna tudi hrvaščina, vendar le dvojnice s sestavinama *vic* in *film*,² ne pa tudi *zgoda* in *štos*, čeprav je pri Hrvatih slednja beseda danes znana celo v več pomenih kot pri nas, namreč (1) ‘kup, skladovnica’, (2) ‘udarec’ in (3) ‘neresen, smešen ali zabaven dogodek; šala, potegavščina’. Današnja slovenščina pozna le pomena (1) ‘neresen, smešen ali zabaven dogodek; šala, potegavščina’³ in (2) ‘kup, skladovnica’, ki ga slovarji ne navajajo. Pomen ‘udarec’ je pri nas pozabljen. O njegovem nekdanjem obstoju smemo sklepati iz Klombnerjeve pesmarice iz leta 1563, kjer piše: *Kolnozh tiga fueitta štofe*, kar je po vsej verjetnosti treba razumeti ‘preklinjajoč tega sveta udarce’.

Slovenska in hrvaška beseda *štos* je prevzeta iz nemške *Stoß*, kar je deverbativ glagola *stoßen* ‘suniti, pahniti’. Njen prvotni in v nemščini še vedno prvi pomen je torej ‘udarec’. Že v nemščini se je iz tega pomena razvilo več drugotnih, mdr. ‘kup enakih ali istovrstnih stvari, skladovnica’, ki je znan tudi pri nas in v hrvaščini. Ta pomen je bil v slovenščini do začetka pisanja v pogovornem jeziku, torej do pojava novih medijev, omejen na govorni prenosnik. Z razvojnega stališča tretji, s sinhronega pa prvi slovenski pomen ‘neresen, smešen ali zabaven dogodek; šala, potegavščina’ je uslovaril že SSKJ in ga označil s kvalifikatorjem žargonsko (SSKJ² pogovorno). Tega pomena v nemščini ni zaslediti niti v starejšem ali pogovornem jeziku niti narečjih,⁴ zato ni izključeno, da se je v slovenski in hrvaški besedi razvil po njenem prevzemu. Iz izhodiščnega pomena ‘udarec’ se je domnevno najprej razvil metaforični ‘neprijeten dogodek, položaj’ (ki je kakor udarec), ki ga ponazarja slovenski zgled *to bi bil štos, če bi se mož vrnil*,⁵ ta pa dalje v ‘potegavščina’ in končno v ‘šala’, torej sinonim besedi *vic*.⁶ Vendar pomenskega razvoja ‘udarec’ > ‘potegavščina’ v slovanskih jezikih sicer ni zaslediti, zato se morda zdi verjetnejša možnost, da se je pomen ‘potegavščina’ v obravnavani besedi

2 *Nemoj mi navoditi te primjere, oni su iz drugog filma i s našim razgovorom nemaju veze. – Profesionalac je suviše naviknut na misao da se događaji zbivaju slučajno, da je svaki čovjek upleten u milijarde veza s drugim ljudima, i sve to... Tako sam i ja mislio da je ta žena iz drugog vica* (Menac idr. 2014: 125).

3 Pomenska razlaga in sinonima so povzeti po SSKJ, ki v povedni rabi navaja zgled *to bi bil štos, če bi se mož vrnil*.

4 Preverjeno pri Grimmu 1854–1954, Schmellerju 1872–77, Küpperju 1987 in rojenih govoricah dunajske, štajerske in koroške nemščine. Za slednje podatke se zahvaljujem Georgu Holzerju in Ludviku Karničarju.

5 Zgled navaja SSKJ. Gigafida navaja 73 konkordanc *štos je v tem*.

6 Beseda *štos* je v slovenščini razvila tudi pomen »poanta«, kot je razvidno iz neuslovarjenega zgleada *Štos je v tem, da tudi brez obleke generala ni* (Kartoteka SSKJ).

razvil v kakem slabše dokumentiranem nemškem govoru, morda kočevskem ali vojvodinskem, in se od tod razširil na sosednji slovanski idiom. V prid tej možnosti govori nemška beseda *Streich*, ki poleg prvotnega pomena 'udarec' ndr. pomeni tudi 'norčije, potegavščina'.⁷ Razvoj tega metaforičnega pomena je tipološko vsaj delno primerljiv tudi s pomenskim razvojem italijanske besede *battuta*, katere prvi in prvotni pomen je 'udarec', eden metaforičnih pa tudi 'dovtip'.⁸

Etimološka razlaga frazema praviloma sestoji iz odgovorov na tri vprašanja: (1) Kakšen je bil ob svojem nastanku? V obravnavanem primeru torej, katero poimenovanje pripovedne vrste (*štos*, *vic*, *film*, *zgodba*) je bilo ob nastanku njegova sestavina? (2) V katerem jeziku je nastal? (3) Ali rekonstrukcija frazema dopušča spoznanje o njegovi semantični motivaciji? Povedano drugače: Ali je torej mogoče ugotoviti besedno zvezo s pomenom, predvidljivim iz njegovih sestavin, ki je konvertirala v enako glaseči se frazem? Na vsa tri vprašanja bom skušal odgovoriti s hipotezo, ki bo odgovore povezala v smiselno celoto.

Različica s sestavino *zgodba* je po anketnih podatkih najmlajša. Nastala je v času oslavljenih jezikovnih interferenc med slovenščino in hrvaščino, najverjetneje ne prej kot v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja. Na izbor besede 'zgodba' sta zelo verjetno vplivala mlada frazema *aus einer anderen Geschichte* v nemščini in *da un'altra storia* v italijanščini, ki povesta, da osebek tega stavka nima istega izvora ali ozadja kot osebek prejšnjega.⁹ Različica s sestavino *vic* je razširjena pri nas, v hrvaščini in srbsščini. Nastala je torej v času močnejših medjezikovnih interferenc, v katerem se razširjanje leksikalnih enot ni ustavljalo na jezikovnih mejah znotraj nekdanje skupne države. Različica s *film* je, sodeč po jezikovnem občutku anketiranih, k nam prišla iz hrvaščine. Domnevati smemo, da je ta različica hrvaška inovacija, ki je zelo verjetno nastala iz predhodne s sestavino *vic*. Domneva, da je najstarejša dvojnica tista s sestavino *štos*, ki je samo slovenska, temelji na odnosu med dejstvoma, da je ta sestavina socialnozvrstno zaznamovana močneje kot preostale, in da trend preoblikovanja navedenih dvojnic poteka tako, da se močneje zaznamovana sestavina zamenjuje z manj ali sploh nezaznamovano, torej se je domnevno prvotna sestavina *štos* zamenjala s šibkeje zaznamovano *vic*, ta pa pri Hrvatih z nevtralnno *film* in pri nas z *zgodba*.

7 Za opozorilo na ta pomen, ki ga navaja že Grimm 1854–1954: 19, 1165, se zahvaljujem Ludviku Karničarju.

8 Za opozorilo na tipološko vzporednico se zahvaljujem Mateju Šekliju.

9 Oba frazema sta verjetno mlada, če sklepamo po tem, da ju najdemo le na spletnih straneh, ne pa tudi v jezikovni priročnikih.

Če torej v obravnavanih dvojnicaх frazema prepoznamo tisto s sestavino *štos* za prvotno, sklenemo, da je izvor obravnavanega frazema v slovenščini, saj hrvaščina in srbsščina na tem mestu poznata le *vic*, samo hrvaščina pa še *film*. Dalje se moramo vprašati po njegovem etimološkem pomenu. Na to vprašanje odgovorimo tako, da ugotovimo, kateri pomen slovenskega polisemantema *štos* je bil uporabljen v tej besedni zvezi, preden je postala frazem. Če domnevamo, da je bila sestavina *štos* v tedaj mišljena v pomenu 'kup istovrstnih stvari, skladovnica', zlasti 'kup dokumentov, papirjev', morda celo 'kupček igralnih kart', potem je prvotni pomen kasnejšega frazema pojasnjen. Denotat, ki je primerjanemu v določenih pogledih sicer podoben, a prihaja od drugod, ima drugačno ozadje, zlasti vzrok, zgodovino, okoliščine nastanka in izvor, *je iz drugega štos*a, tj. iz drugega kupa. Je npr. dokument iz drugega dosjeja ali igralna karta iz drugega kompleta. Ker pa *štos* pomeni tudi 'šala' in je torej v tem pomenu sopomenka besedi *vic*, se je ob namernem spregledu prvotnega pomena, najverjetneje zaradi učinka besedne igre, ali ob njegovi nenamerni pozabi frazem začel uporabljati s socialnozvrstno nekoliko manj zaznamovano sestavino *vic*, kar bi lahko poimenovali pomensko iztirjenje. Ker sestavina *vic* niti v slovenščini niti v hrvaščini ni nevtralna, sta dvojnici *iz drugega vica*, *iz istega vica* v obeh jezikih omejeni na pogovorni jezik in večinoma govorjeni prenosnik. Pot v nevtralno besedilno okolje je omogočila zamenjava zaznamovane sestavine *vic* z nevtralnim poimenovanjem drugih pripovednih vrst, pri Hrvatih je to *film*, pri nas pa *zgodba*.

Viri in literatura

- Gigafida = Korpus Gigafida. URL: www.gigafida.net (vpogled: 8. 2. 2015)
- GRIMM, Jacob, GRIMM, Wilhelm, 1854–1954: *Deutsches Wörterbuch*. Der digitale Grimm, verzija 05-04 (2004). Frankfurt am Main.
- KEBER, Janez, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- KÜPPER, Heinz, 1987: *Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*. Stuttgart: E. Klett.
- MENAC, Antica, FINK ARSOVSKI, Željka, VENTURIN, Radomir, 2014: *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Zagreb: Naklada Ljevak.
- Nova beseda = Korpus Nova beseda. URL: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html (vpogled: 8. 2. 2015)
- SCHMELLER, Johann Andreas, 1872–77: *Bayerisches Wörterbuch*. München: R. Oldenbourg Verlag GmbH.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1970–91. Ljubljana: DZS
- SSKJ² = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. 2014. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- PAVLICA, Josip, 1960: *Frazeološki slovar v petih jezikih*. Ljubljana: DZS.